

KASBGA YO‘NALTIRISH – BU NIMA VA NIMA UCHUN KERAK?

Xudoynazarova Zaynab Normo‘minovna

Surxondaryo viloyati Sho‘rchi tumani

54-umumta’lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbga yo‘naltirish tushunchasining mazmuni, uning ahamiyati hamda o‘quvchilar hayotidagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonining psixologik asoslari va bu yo‘nalishda olib boriladigan ishlarning zarurati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, kasb tanlash, o‘quvchi, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, psixologiya

KIRISH

Kasbga yo‘naltirish — bu shaxsni uning qiziqishi, qobiliyati, psixologik xususiyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda ma’lum bir kasbni ongli ravishda tanlashga yo‘naltirish jarayonidir. Bu jarayon o‘quvchining kelajak hayotini belgilashda muhim o‘rin tutadi.

Kasb tanlash har bir inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri hisoblanadi. To‘g‘ri tanlangan kasb insonning o‘z ishidan qoniqish olishi, muvaffaqiyatga erishishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga yordam beradi. Aksincha, noto‘g‘ri tanlangan kasb esa qoniqmaslik, stress va kasbiy muammolarga olib kelishi mumkin.

Kasbga yo‘naltirishning asosiy maqsadi — o‘quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash va ularni mos kasbga yo‘naltirishdir. Bu jarayonda qiziqish va moyillik muhim rol o‘ynaydi, chunki inson o‘zi qiziqqan sohada samaraliroq faoliyat yuritadi.

Shuningdek, qobiliyat va iste’dod ham hisobga olinadi. Har bir kasb ma’lum bilim va ko‘nikmalarni talab qiladi, shuning uchun o‘quvchining imkoniyatlariga mos kasb tanlash muhimdir.

Kasbga yo‘naltirish nima uchun kerak degan savolga javoban shuni aytish mumkinki, bu jarayon o‘quvchining kelajakda adashib qolmasligi, o‘z yo‘lini to‘g‘ri tanlashi va hayotda muvaffaqiyatga erishishi uchun zarurdir. Bundan tashqari, jamiyat uchun ham foydali, chunki har bir inson o‘z qobiliyatiga mos kasbda ishlasa, umumiy taraqqiyot ta’minlanadi.

Bu jarayonda psixologik diagnostika, suhbatlar, testlar va maslahatlar muhim vosita hisoblanadi. O‘qituvchi, psixolog va ota-onaning hamkorligi esa kasbga yo‘naltirishning samaradorligini oshiradi.

Kasbga yo‘naltirish - bu odamga uning qiziqishlari va qobiliyatlariga ko‘ra imkon qadar mos keladigan kasb tanlashda ko‘p qirrali yordam. Bu zamonaviy mehnat bozorida turli xil kasblar bilan tanishishni va kasbiy faoliyatning ayrim turlariga

moyillik va qobiliyatlarni aniqlashga qaratilgan harakatlar majmuini o‘z ichiga oladi.

Kasbga yo‘naltirish kamida to‘rtta sababga ko‘ra talab qilinadi:

•Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar shu qadar tez sodir bo‘ladiki, kasblarning standart to‘plami va ularning talabchanligi to‘g‘risida o‘rnatilgan g‘oyalar endi martaba yo‘nalishini tanlash uchun yetarli emas.

•Ba‘zi an‘anaviy mutaxassisliklar o‘z ahamiyatini yo‘qotmoqda va buning evaziga qaysi kasbni tanlash mumkinligi har doim ham aniq emas.

•Ko‘plab yangi kasblar paydo bo‘lmoqda, ammo hamma ham ularning mutlaqo boshqa mutaxassisliklari (profillari) borligini bilmaydi. Misol uchun, ko‘pchilik it sohasida ishlashni xohlaydi, lekin ular buni uddalay olmaslikdan qo‘rqishadi. Shu bilan birga, it – olimlar nafaqat dasturchilar, balki taxlilchilar, tizim ma‘murlari, UX dizaynerlari, it-loyiha menejerlari va dasturlash imkoniyatiga ega bo‘lishlari shart bo‘lmagan o‘nlab boshqa mutaxassislar ekanligini kam odam biladi. Ma‘lumotlarning etishmasligi kasbni tanlash yoki o‘zgartirish to‘g‘risida to‘g‘ri qaror qabul qilishga xalaqit beradi.

•Maktab o‘quvchilari va ko‘pincha kattalar ma‘lum bir yoki xatto uzoq vaqtdan beri ma‘lum bo‘lgan kasb vakillari nima bilan shug‘ullanishini aniq tushunmaydilar va ish ularga mos keladi, deb hisoblashadi, shuning uchun u yaxshi to‘lanadi va ayniqsa zo‘riqishning hojati yo‘q.

Natijada, martaba yo‘lini o‘zgartirmoqchi bo‘lgan maktab bitiruvchilari yoki kattalar deyarli tasodifiy kasb yoki yangi mutaxassislikni tanlaydilar. Kasbga yo‘naltirish ongli tanlov uchun to‘liq ma‘lumot beradi.

Ongli tanlov-bu odam mehnat bozoridagi kasblar to‘g‘risida ma‘lumotga ega bo‘lganda va eng muhimi, kasb nafaqat pul ishlashga, ambitsiya va orzularni ro‘yobga chiqarishga yordam berishini, balki ma‘lum bir xarakter omborini talab qilishini va turmush tarzini bo‘ysundirishini tushunadi. Har qanday kasbiy faoliyat o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Kasbni tanlashda biz birinchi navbatda hayot tartibini tanlaymiz-to‘qqizdan oltitagacha jadval bo‘yicha ishlash yoki tez-tez qayta ishlash va dam olish kunlari, monoton ish kunlari yoki muntazam asabiy ortiqcha ish yo‘q. Bularning barchasiga ma‘lum darajada ish haqi va martaba istiqbollari biriktirilgan. Kasb-hunarga yo‘naltirish hayotiy sa‘y-harakatlarni tejaydi va ko‘ngilsizliklardan qochishga yordam beradi, shuning uchun hech bo‘lmaganda to‘rt yil davomida umuman qiziq bo‘lmagan, zerikarli yoki o‘tmishdagi kasbni o‘rganishga sarflamaslik kerak.

Kasbga yo‘naltirish natijasi: inson o‘z ehtiyojlari, imkoniyatlari va qobiliyatlarini biladi va o‘z xohish-istaklari va qiziqishlarini kelajakdagi kasb bilan aniqlaydi. Shunday qilib, kasbga yo‘naltirish insonning har doim ham aniq bo‘lmagan qobiliyatlari va moyilliklarini topish, nima qilishni xohlashini aniqlash va uning fe‘l-atvori, maqsadlari, qiziqishlari va mehnat bozori uchun mos bo‘lgan kasblarni tanlash uchun zarurdir.

Kasb-hunar bo'yicha maslahatchi bilan mashg'ulotdan so'ng, odam o'z qobiliyatlari haqida bilgan, ammo ularni qaerdan, qaysi kasbda qo'llash mumkinligini tushunmagan. Yoki ularni qo'llash mumkinligiga, bu bilan pul ishlash mumkinligiga ishonmadim. Shunday qilib, men o'zimni noaniq his qildim, ammo aniqlik yo'q edi. Biror kishi ba'zi qobiliyatlari darajasini oshirib yuboradi va boshqalarni umuman qadrlamaydi. Biz odamning ko'zlarini uning haqiqiy kuchiga, iste'dodiga va bu iste'dod kasbning asosini tashkil etishiga harakat qilamiz. Maktab o'quvchilari va ko'pincha kattalar ma'lum bir yoki xatto uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan kasb vakillari nima bilan shug'ullanishini aniq tushunmaydilar va ish ularga mos keladi, deb hisoblashadi.

Bizga ma'lumki 7-sinfgacha o'quvchining kasbiy fazilatlarini shakllanib boradi. Bunda esa bo'lg'usi profilini tanlash ko'nikmasiga ega bo'ladi. Bu jarayonda kasbni to'g'ri va ongli tanlashi uchun mashg'ulotlar olib boriladi. Bu mashg'ulotlarda kasb nima, kasb tiplari va turlarini bilib olish muhim shart bo'ladi. Kasb haqida ma'lumotga ega bo'lgandan keyingina o'quvchi biror bir kasbni tanlay oladi. Kasb tanlashda albatta birinchi navbatda ota-ona, o'qituvchi bilan maslahatlashgan holda amalga oshiriladi.

Albatta kasb tanlashda 2 ta omilga tayaniladi:

Birinchi ichki omil bo'lib o'quvchining o'ziga bog'liq. Chunki bunda o'quvchining qiziqishlari va moyilliklari yordam beradi.

Ikkichisi tashqi omilga bog'liq. Jamiyatda qaysi kasbga ehtiyoj borligi hisobga olinadi.

Uchinchi zamon bilan bog'liq. Ya'ni bunda o'quvchi birinchi navbatda maosh bilan taqqoslab ko'radi. Maoshi qancha, martabasi qanaqa. Bunaqa holatda o'zi tanlagan kasbni tanlamasligi mumkin bo'lib qoladi. Natijada, martaba yo'lini o'zgartirmoqchi bo'lgan maktab bitiruvchilari yoki kattalar deyarli tasodifiy kasb yoki yangi mutaxassislikni tanlaydilar. Kasb tanlashni biz o'quvchiga hayotimizning muhim bir omili ekanligini bildirishimiz shart. Kasb tanlashda reja bo'lishi shart.

Kasbga yo'naltirish ongli tanlov uchun to'liq ma'lumot beradi. Ongli tanlov-bu odam mehnat bozoridagi kasblar to'g'risida ma'lumotga ega bo'lganda va eng muhimi, kasb nafaqat pul ishlashga, ambitsiya va orzularni ro'yobga chiqarishga yordam berishini, balki ma'lum bir xarakter omborini talab qilishini va turmush tarzini bo'ysundirishini tushunadi. Har qanday kasbiy faoliyat o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kasbni tanlashda biz birinchi navbatda hayot tartibini tanlaymiz-to'qqizdan oltitagacha jadval bo'yicha ishlash yoki tez-tez qayta ishlash va dam olish kunlari, monoton ish kunlari yoki muntazam asabiy ortiqcha ish yo'q. Bularning barchasiga ma'lum darajada ish haqi va martaba istiqbollari birlashtirilgan. Kasb-hunarga yo'naltirish hayotiy sa'y-harakatlarni tejaydi va ko'ngilsizliklardan qochishga yordam beradi, shuning uchun hech bo'lmaganda to'rt yil davomida umuman qiziq bo'lmagan, zerikarli yoki o'tmishdagi kasbni o'rganishga sarflamaslik kerak. Kasbga yo'naltirish

natijasi: inson o'z ehtiyojlari, imkoniyatlari va qobiliyatlarini biladi va o'z xohish-istaklari va qiziqishlarini kelajakdagi kasb bilan aniqlaydi. Shunday qilib, kasbga yo'naltirish insonning har doim ham aniq bo'lmagan qobiliyatlari va moyilliklarini topish, nima qilishni xohlashini aniqlash va uning fe'l-atvori, maqsadlari, qiziqishlari va mehnat bozori uchun mos bo'lgan kasblarni tanlash uchun zarurdir.

Kasb-hunar bo'yicha maslahatchi bilan mashg'ulotdan so'ng, odam o'z qobiliyatlari haqida bilgan, ammo ularni qayerdan, qaysi kasbda qo'llash mumkinligini tushunmagan. Yoki ularni qo'llash mumkinligiga, bu bilan pul ishlash mumkinligiga ishonmadim. Shunday qilib, men o'zimni noaniq his qildim, ammo aniqlik yo'q edi. Biror kishi ba'zi qobiliyatlari darajasini oshirib yuboradi va boshqalarni umuman qadrlamaydi. Biz odamning ko'zlarini uning haqiqiy kuchiga, iste'dodiga va bu iste'dod kasbning asosini tashkil etishiga harakat qilamiz.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kasbga yo'naltirish — bu o'quvchining kelajagini to'g'ri belgilashga xizmat qiluvchi muhim jarayon bo'lib, u shaxsning baxtli va muvaffaqiyatli hayot kechirishiga asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimova V.M. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Davletshin M.G'. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Shoumarov G'.B. Shaxs va faoliyat psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2016.
5. Mavlonov A. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
6. Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Careers. – Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997.
7. Super D.E. The Psychology of Careers. – New York: Harper & Row, 1957.
8. Ziyo.net